FLORIAN COPCEA

Drobeta-Turnu Severin

„IDEEA EUROPEANĂ" SUB FORMĂ INSTITUȚIONALIZATĂ DE „LIGĂ SPIRITUALĂ EUROPEANĂ"

Abstract

The author presents the evolution of the „European idea" within the Romanian culture, focusing first of all on its understanding by Eminescu. In his publicistics the poet associated Europe with „a living organism in which life palpitates and which is a model of unity and organic development". Eminescu referred to the need for an European Spiritual League, that was to harmonize special (national) interests with the general European ones.

Keywords: European idea, organicism, federation, model, nationality, Europeanity, universality etc.

Renaşterea noastră națională şi integrarea culturii româneşti într-un circuit de valori lărgit, i-a avut drept exponenți, în conjuncturi geopolitice şi sentimentale, cu manifestări elogioase față de fenomenele dinlăuntrul zonei delimitate, numită Europa, pe Paris Mumuleanu, Dinicu Golescu, Constantin Stere, Eufrosin Poteca, Mihail Kogălniceanu şi Grigore Ghica.

Însă, cu mult înainte de aceştia, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Dimitrie Cantemir vor postula naşterea europenismului românilor din spiritul culturii universale, cu care intraseră în contact direct. O constatare imediată, care confirmă existența proeuropenismului românesc, îl face pe prof. univ. dr. Mihai Cimpoi [1, p. 9-19] să scrie: „Sentimentul că europenismul face parte din propria existență a românului şi din «substanța medulară» (după expresia lui Călinescu) a românismului au avut-o cu deosebire iluminiştii, paşoptiştii, junimiştii, filozofii, oamenii de cultură şi scriitorii din perioada interbelică".

În accepțiunea sa, proeuropenismul românesc s-a manifestat, la început, sub forma atitudinilor sentimental-admirative, exprimate retoric şi liric, pentru ca să continue prin formarea unei conştiințe după modelul european. Românii au fost mereu atraşi, pe parcursul unui secol şi jumătate, de mitul unei „idei comune", capabilă să le deschidă calea spre civilizație şi, astfel, spre universalitate.

Apariția meteorică a lui Eminescu nu numai că a înnobilat idealul poporului, ci l-a provocat să caute acele elemente care să garanteze, pe de o parte, conservarea limbii, iar pe de altă parte, accesul liber la valorile spirituale ale lumii. În scrisoarea din 11 februarie 1871 către Iacob Negruzzi, el pretinde că orice demers de integrare a naționalismului în universal trebuie făcut „pe pământurile noastre strămoşeşti…, condiție fără de care nu am avea garanția respectării limbii şi bisericii". El găseşte oportun că trebuie să intrăm, „păstrând firea noastră românească", în „concertul popoarelor europene". În viziunea lui

BDD-A6837 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:58 UTC)

Eminescu [2] o Europă unită nu este un exercițiu teoretic, pus în pericol de naționalismul etnomarxist. Să nu pierdem din vedere că în prima jumătate a secolului al XIX-lea îşi făcea loc în istorie şi curentul federalizării Europei. La noi Nicolae Bălcescu, Simion Bărnuțiu şi Dimitrie Brătianu împărtăşeau ideile lui Mazzini care susțineau realizarea, pe baza statelor naționale, a unei Europe federale democrate şi republicane.

În contrast cu principiul federalismului enunțat în special de aristocrați, optimismul lui Eminescu a devenit şansa României de a aspira la „ideile de progres" pentru a se „întări înăuntru şi a inspira încredere în afară".

„Pentru Eminescu Europa era asociată unui organism în care – observa M Cimpoi în *Europa, sarea Terrei* – palpită viul şi care este modelul unității şi dezvoltării organice".

Acesta devine subiectul fundamental pus în discuție de Eminescu în articolul *În unire e tăria* publicat în *Federațiunea* (III, nr. 34, 10/22 aprilie 1870, p. 131-132), care comentează editorialul *Einheit macht stark* apărut la 13 aprilie 1870 în ziarul ceh de limbă germană – *Politik*. Sesizând efectul ce l-ar putea avea asupra românilor constituirea unei *Ligi spirituale europene*, organism invocat în *Politik*, dar mânat şi de dorința sa acerbă de a-i alia ideii europene, Eminescu îl redă aproape în întregime. Evident, Eminescu a fost atras de orientarea popoarelor, într-un „timp de tranzițiune", către interesele lor comune care pot fi realizate numai dacă vor fi unite într-o „strânsă ligă spirituală întreolaltă". Tare mult trebuie să-l fi fascinat pe poet acest pasaj: „Trebuie să ne simțim şi înțelegem cu acurateță unul pre altul, pentru ca să facem de ruşine viclenia inamicilor noştri comuni, a căror țintă rămâne totdeauna aceeaşi şi care nu vor nimica mai puțin decât de a ne dezbina întotdeauna. Nici un popor să nu se mai lase sedus de la flamura comună prin promisiuni cari se inspiră doar conducătorilor săi. Să ne aducem aminte de trecut, care ne-a învățat cu mii de fapte atât de amare cum că numai o solidaritate tare poate să ne îndestuleze şi să îndeplinească toate la care suntem îndreptățiți. Să ne ferim din calea ademenirilor contrarilor, fie ele cât de strălucite" [3, p. 75].

Acest articol, care reflecta poziția cehilor în privința „noii alianțe a popoarelor", l-a convins pe Eminescu asupra necesității ca românii să nu piardă şansa istorică de a face parte din *federațiunea* în care, precizează editorialul din *Politik*, unul să stea pentru toți şi toți pentru unul. Eminescu chiar se întreabă retoric: „Ce fac românii pentru a se alia acestei idei?". El este convins că românii nu pot rămâne în afara acestei mişcări europene, întrucât „azi avem atâtea națiuni care au interese comune nouă şi se luptă alături de noi". După părerea sa, românii nu au dreptul să rămână „singuri pre câmpul de luptă" şi să dea „cu piciorul stării de față a lucrurilor". El este contrariat de lipsa de reacție a „presei boeme" dar şi a „conducătorilor noştri" care manifestă o nepăsare fatalistă în ceea ce priveşte modelul său utopic de Europă ca organism ideal armonizat, cum reținea Mihai Cimpoi.

Continuând raționamentul ilustrului cărturar, Eminescu era european prin spiritul său deschis, ideea europeană fiind mai întâi ideea românească: „unirea națională (a românilor) şi unirea națiunilor europene sub semnul comunității intereselor, al «constituțiunii neamurilor», deci al unui spectru de particularități afine, al valorilor şi al unei poziții geografice de răscruce care determină funcția de liant spiritual intercontinental, iată axa publicisticii eminesciene".

Atât tema editorialului din *Politik*, cât şi a articolului eminescian *În unire e tăria*, gravitează în jurul *națiunilor nemulțumite ale Austriei*, chemate să reformeze Constituția, românii având datoria providențială de a se solidariza şi a păşi „la o activitate comună" în opoziție cu „inamiciția ungurilor".

BDD-A6837 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:58 UTC)

Demersul lui Eminescu din *Federaţiunea* nu este izolat şi nici singular. În perioada 1876-1883, în *Timpul*, el a pledat pentru europenism, acesta făcând parte intrinsecă din propria existenţă a românului şi din „substanţa medulară", a românismului în genere. Eminescu ajunge la concluzia că în Rusia şi Europa, în contextul dualismului germano-maghiar, suntem cu totul cufundaţi în ideile Occidentului şi „suntem o muchie de despărţire între două lumi cu totul deosebite", motiv pentru care prioritatea noastră exclusivă ar trebui să fie „să cunoaştem amândouă lumile acestea". Intervenţia episodică din 26 noiembrie 1876 din Timpul – *Idealul unităţii politice a românilor* –, ne dă o imagine clară a atitudinii lui Eminescu vis-a-vis de „curentul de nord-est" menit „a schimba faţa Europei şi curentul de vest ce tinde a menţine *status-quo*". Iată câteva precizări elocvente în acest sens: „Hotărârea noastră pentru Răsărit sau Apus va atârna desigur de viitorul ce ni-l vor asigura; şi aceasta nu ca stat numai, căci statul român prin teritoriul său şes şi deschis din toate părţile nu pare menit de providenţă de a fi militar şi cuceritor, ci ca naţie. Ni se pare evident că viitorul Orientului este o confederaţie de popoare, în care egalitatea naţionalităţilor şi limbelor, pe orice teritoriu se vor afla ele, va fi lucru principal, iar formaţiunile de state lucru secundar".

Într-o astfel de conjunctură idealul românilor „din toate părţile Daciei lui Traian este menţinerea unităţii reale a limbei strămoşeşti şi a bisericii naţionale". El nu poate accepta „starea de asediu", la care este supusă Transilvania din partea Ungariei, situaţie care îl determină să pună totuşi la îndoială generozitatea Austriei: „Prin urmare, întorcându-ne de unde am plecat şi considerând asiduitatea cu care presa austriacă cere de la români ca în cazul dat să se sacrifice pentru «civilizaţie», ni se va da voie să întrebăm dacă civilizaţia austro-maghiară, în forma în care ni se arată, merită să ni ridicăm braţul pentru ea, dacă se poate cere de la români ca ei să meargă alături ca o putere care, stăpânind ea însăşi peste trei milioane de români, îi tratează într-adins şi într-una cu dispreţul celui mai elementar simţ de justiţie; căci românii – să fie bine stabilit – nu cer privilegii, prerogative, ei cer în Ungaria cel puţin aplicarea conştiinţioasă a legii *pozitive* a naţionalităţilor, în Bucovina nu cer decât exerciţiul liber al confesiei lor, autonomia bisericilor; o autonomie pe care-o au evreii, lipovenii, calvinii, nemaivorbind deloc de puternica poziţie a bisericii catolice; dacă, c-un cuvânt, se poate cere să ni vărsăm sângele pentru a asigura contra mişcării slave supremaţia simulacrului de civilizaţie evreiască din Austro-Ungaria".

La dilema foii germane *Bukarester Torblatt*, care oscila în a da un răspuns la întrebarea care dintre cele două puteri (Austria şi Rusia – *n.n*) ar fi favorabilă României, şi dacă acesta ar putea rămâne în afara influenţelor, Eminescu pledează pentru echilibru: „Nici una, răspundem. Avem într-adevăr trebuinţa de păstra bunăvoinţa Austriei; dar trebuinţa aceasta este egală către toate puterile mari. Avem nevoie şi de Italia, şi de Rusia, şi de Germania, şi de Anglitera, şi de Franţa, în mod cu totul egal. Acesta este întreg înţelesul poziţiei noastre dificile în Orient. Popor latin, înconjurat de slavi, de maghiari, de germani, noi nu putem răzima pe nici o simpatie de rasă, care e cea mai puternică dintre toate (…) Înclinând spre una sau spre alta, e evident că punem în cestiune interesele sau ale unuia, sau ale altuia. Dovedind însă, prin toată atitudinea noastră, că, în mijlocul acestei lupte ascunse, noi nu urmărim decât pur şi simplu interesul nostru naţional, nici una dintre ele nu ne-o poate lua în nume de rău [4, p. 331]".

În *Timpul* din martie 1880, în articolul *În privirea politicei externe*, Eminescu, în acelaşi context, este categoric: „Numai că de la pericolul imediat şi vădit până la planuri

BDD-A6837 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:58 UTC)

de politică europeană, până la voința de-a fi un factor hotărâtor în echilibrul european, e o deosebire cât cerul de pământ. Prin urmare, conştiința rolului modest pe care-l are țara noastră, fie în Europa, fie chiar în politica specială pe care o putere sau alta ar inaugura-o cu oarecare precumpărire în Orient, sentimentul apoi că suntem atât de străini, deci o individualitate cu totul aparte în mijlocul popoarelor şi mari şi puternice care ne înconjură, toate acestea ar trebui să se imprime şi-n politica noastră exterioară, pe care am trebui s-o urmăm ca şi strămoşii noştri, cari stăteau bine cu toți şi nu se apărau decât de agresiune directă". În corpul aceluiaşi articol, reproducând un text, Eminescu face cunoscute „aspirațiunile noastre" de a ne apropia de „civilizațiunea europeană", ideile de progres românesc trebuind „să fie pururea ținta noastră pentru a ne întări înlăuntru şi a inspira încredere înafară". El recomandă românilor să nu se îndepărteze de interesele naționale, o asemenea politică fiind „singura bună pentru România (…), fiindcă am regretat şi regretăm şi astăzi că înaltul areopag european nu ne-a asigurat el însuşi condițiile de existență ce le doream cu toții pentru statul nostru".

Europa este concepută de poet ca un model unic, diferit de celelalte părți ale lumii, capabil să copieze organizarea albinelor şi furnicilor care reprezintă „prototipul în mic al statului omenesc:" „Europa pare a fi capabilă de-a trăi continuu: cauza este că ea e tocmai partea aceea a Pământului, care în proporțiune cu întinderea ei teritorială are litoralele (țărmii) cele mai multe. Şi marea nu este numai un element, ci o mare faptă economică, căci este un puternic mijloc de comunicațiune, drumul popoarelor. Asta însemnează atâta, că Europa are facultatea, natura de-a întreprinde şi întreține comunicațiunea cu toată lumea şi din punctul acesta de vedere ea e situată în mijlocul lumii întregi" [5, p. 159-160].

În studiul său *Europa, sarea Terrei* eminescologul Mihai Cimpoi notează: „Eminescu visa şi la o uniune intimă a micilor state de la Dunăre care existau în secolul al XIV-lea «prin sentimentul de comunitate religioasă, opusă puternicelor încercări de prozelitism catolic şi prin tendința de-a se desface de supremația ierarhiei bisericeşti a Bizanțului şi de a-şi crea bisericile lor autonome»".

Aşadar, rolul României în consolidarea ideii europene „este unul modest", dar asta nu trebuie să o lipsească de „ideea armoniei intereselor", o națiune ca a noastră „trebuie să stea cu toată Europa în raporturile de liber schimb şi de liberă aşezare reciprocă, în care stau întreolaltă Francia, Anglia bunăoară" [6, p. 259].

Pe respectivul temei el îşi bazează şi acest raționament care îşi are originea în revolta sa față de nerecunoştința marilor puteri care, deşi au promis, nu au asigurat „protecție României contra războiului şi întreaga Europă, deşi i-a ținut cumpănă pe malurile Dunării", „ne-a lăsat în voia propriei noastre sorți", cu alte cuvinte „ne-au ruinat economiceşte".

O contribuție substanțială în direcția dezvoltării ideii de *Ligă spirituală europeană*, care să presupună o nouă alianță a popoarelor sub formă de *Federațiune Europeană*, o constituie şi lucrarea *Economia națională* (*ms. 2257*) care este transcrierea unor prelegeri de economie politică. Descoperim aici comentarii pertinente referitoare, printre altele, la „statele antice ale Europei", singurele care pot aduce prosperitate şi independență lumii şi pot experimenta „ideea de stat aristotelică". Este adus în discuție Platon, a cărui „cugetare fundamentală (…) e ceea ce numim noi prototipul, ideea", al cărei idealism l-a marcat profund pe Eminescu. Tot acolo se face referire şi la Aristotel, „domnul materiei", cum este el caracterizat. Nu întâmplător am adus în discuție această latură sensibilă

BDD-A6837 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:58 UTC)

a poetului care, într-adevăr, a fost rezultatul, în publicistică şi poetică, a filozofiei marilor gânditori ai culturii universale. În articolul *Proiectul d-lui Conta asupra instrucţiunii* (2), publicat în Timpul din 19 martie 1881, cu referire la reforma învăţământului, M. Eminescu comentează: „Şcoalele noastre secundare, îndeosebi învăţământul numit gimnazial-liceal, sunt întocmite în esenţă după modelele luate din Franţa şi din Germania. Esenţa acestui învăţământ este la noi, ca şi în Franţa şi Germania, clasicitatea şi cultura literară şi istorică pe temeiul clasicităţii, adecă *humanitatis studia* în înţelesul celor vechi. Pe acest temei, susţinut în Germania şi în Franţa prin tradicţiunea unei culturi de multe secole, ne-am organizat şi noi şcoalele mai înalte şi ne-am pus astfel în *comunitate de cultură cu Europa apuseană*. Această comunitate de cultură cu Europa civilizată este pentru români de-o necesitate aşa de absolută, încât încercarea de-a slăbi ar însemna astăzi paralizarea oricărui progres al şcoalelor noastre şi, în genere, al statului român”.

În opinia lui Eminescu, „străbaterea firelor de cultură de la noi la Europa apuseană şi de la Europa apuseană la noi (…) a contribuit a face din noi ceea ce suntem astăzi: un popor de ginte latine cu conştiinţa misiunii sale de a fi un purtător de cultură la pragul Orientului şi cu dorinţa vie de-a-şi asimila tot mai mult rezultatele experienţelor Europei apusene fără a trece prin crudele încercări prin cari s-a văzut ea adeseori pedepsită pentru orice precipitare şi tendenţă exagerată”.

Proeuropean şi susţinător înverşunat al ideii unei configuraţii europene concentrice, care a depăşit „modelul utopic de Europă ca organism”, Titu Maiorescu, în studiul *Despre scrierea limbei române* (1866), prezice: „Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvânt secolul naţionalităţilor. În el s-a lămurit şi se realizează ideea că popoarele sunt chemate a se întări în cercuri etnografice, deosebindu-şi fiecare misiunea istorică după propria sa natură. Pe lângă tezaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fiecare tărâmul său aparte, în care îşi dezvoltă în mod special individualitatea şi, separându-se aici de toate celelalte, îşi constituie naţionalitatea sa. Astfel, se cere ca poporul să aibă o formă de stat naţională, şi mai ales o literatură şi o limbă naţională”.

Având o asemenea concepţie despre *ideea europeană* nu este greu să ne explicăm de ce T. Maiorescu a recunoscut (în articolul *Eminescu şi poeziile lui*, apărut în „Convorbiri literare” nr. 8 din 1889), dimensiunile europenităţii şi universalităţii ale omului timpului modern care a devenit Mihai Eminescu.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. *Proeuropenismul românesc* în *Acta Universitatis Danubius* nr. 1, 2007, p. 9-19.
2. Vezi articolul *În privirea politicei externe* în *Timpul,* 6 martie 1880.
3. M. Eminescu, *Opere,* III, *Publicistică*. *Corespondenţă*. *Fragmentarium*, Editura *Univers enciclopedic*, Bucureşti, 1999, p. 75.
4. Mihai Eminescu, *Opere*, XI (ediţia Perpessicius), Bucureşti, 1984, p. 331.
5. Mihai Eminescu, *Fragmentarium*, Bucureşti, 1981, p. 159-160.
6. Mihai Eminescu, *Opere,* X, p. 259.

BDD-A6837 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:58 UTC)